

УДК 32.323.2

Симисенко І. В.

здобувач ступеню доктора філософії з політичних наук,
кафедра політології філософського факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 64, м. Київ, 02000, Україна
E-mail: igor.v.symysenko@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0001-6218-4752>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.17>

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПОПИТУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ТА ІНТЕГРАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ

У статті проаналізовано процес формування політичного попиту, який визначається складною взаємодією соціальних, психологічних і політичних чинників. Систематизовано три основні компоненти, що впливають на політичний попит: ідентичність, емоції та ефективність. Продемонстровано, що ці компоненти є ключовими елементами, які формують політичну поведінку громадян у сучасному суспільстві. Доведено, що ідентичність відіграє фундаментальну роль у формуванні політичного попиту, задаючи рамки для прийняття політичних рішень та визначаючи простір для політичної дії. Переосмислено поняття множинних ідентичностей, підкреслено їхній вплив на політичну активність та можливу поляризацію суспільства. Описано, як політизована ідентичність створює умови для мобілізації громадян, однак зазначено потенційні ризики, пов'язані з поляризацією, яка може призводити до радикалізації політичної участі. Емоційна компонента політичного попиту представлена як чинник, що впливає на мотивацію громадян до участі в політичних процесах. Систематизовано та описано три основні емоції: гнів, страх і обурення, які визначають політичну поведінку громадян. Продемонстровано, що гнів стимулює політичну активність, тоді як страх може пригнічувати її, а обурення виступає базовою емоцією, яка часто є предиктором політичних дій. Окрім того, доведено, що компонента ефективності визначає здатність громадян досягати своїх політичних цілей, використовуючи наявні ресурси та соціальні мережі. Переосмислено взаємозв'язок між ефективністю та емоційним станом громадян; показано, що низьке відчуття ефективності може викликати страх і уникання політичної участі, тоді як висока ефективність посилює гнів та стимулює до дій. Систематизовано структурні компоненти політичного попиту, а також виявлено їх функціональне навантаження. За результатом наукової розвідки представлено інтегральну пояснювальну модель формування політичного попиту.

Ключові слова: політичний попит, політична участь, політична дія, теорія демократії.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Формування політичного попиту є комплексним суспільним процесом, від якого залежить реалізація громадянами політичної участі. Розуміння параметрів, чинників, компонентів цього процесу є ключовим у розбудові української демократії. Політична участь громадян України має доволі контрверсійний характер: поряд зі сталим та тривалим зниженням явки на загальнонаціональних та регіональних виборах ми маємо досвід двох революцій та чисельні епізоди протестної активності. Тому дослідження формування політичного попиту має доволі високу прикладну цін-

ність. Окрім значимості політичного попиту у великих соціальних процесах (таких як розбудова демократії), вивчення формування політичного попиту дає можливість формування політик у більш ефективний та демократичний спосіб. Неможливо оминати тему того, що сучасне українське суспільство перебуває у стані війни і, відповідно, має доволі вузький репертуар політичних дій. В осяжному майбутньому громадяни України не зможуть користуватися перевагами електоральної демократії, ротувати політичну владу шляхом загальнонаціональних або регіональних виборів. Попри російську агресію Україна залишається демократичною державою, а отже, громадяни реалізують політичну участь, мають політичний попит. Актуальність поставленого питання полягає у тому, що дослідження політичного попиту має високий прогностичний потенціал до майбутніх конфліктів, ліній громадянського розколу, поляризації та радикалізації. У цьому контексті дослідження політичного попиту набуває ще більшої нагальності, адже стабільність української політичної системи є чинником національної безпеки.

У загальнотеоретичному плані питання формування політичного попиту постало відносно недавно. Системні дослідження у цьому проблемному полі почалися спочатку в царині соціології, а саме у вивченні соціальних рухів, у 1980-х роках. Доволі швидко, на початку 1990-х років, проблематикою попиту зацікавилися політологи. Якщо узагальнити академічний досвід, наукова проблема має доволі лаконічне, але від того не менш захоплююче формулювання: чому в конкретній політичній системі одні громадяни вдаються до політичних дій, а інші – ні? Спробою відповісти на це питання стали студії щодо формування політичного попиту, тобто компонентів мотивації, що спонукає громадянина до політичних дій, адже інколи такі дії можуть бути навіть насильницькими.

У практичному та методологічному плані наукова проблема полягає у віднайденні конкретних інтегральних компонентів політичного попиту, що піддаються кількісним та якісним методам аналізу. Інакше кажучи, науковий пошук зосереджений на мінімально необхідному наборі компонентів, який дасть змогу ефективно вимірювати формування політичного попиту. Як зазначено вище, це має високий прогностичний потенціал у вивченні суспільної думки, майбутніх конфліктів. З іншого боку, проблемне поле відрізняється міждисциплінарним характером, відповідно, науковці шукають необхідні дисципліни та релевантні методи, які стануть у нагоді під час розв'язання наукової проблеми.

Таким чином, **метою статті** є представлення інтегральної пояснювальної моделі формування політичного попиту в процесі реалізації політичної участі. Відповідно до поставленої мети, у **завданні дослідження** входять опис та систематизація структурних компонентів політичного попиту, виявлення їх функціонального навантаження, а також критичний аналіз існуючого наукового доробку у заявленому проблемному полі.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення поставлених цілей у статті використовується широкий репертуар загальнонаукових та суто політологічних методів та підходів. Загалом стаття базується на використанні міждисциплінарного підходу. Окрім доробку політології, до наукової розвідки залучені знання із соціології, психології, культурної антропології, а також теорії прийняття рішень. Основою дослідження є порівняльний та типологічний аналіз із застосуванням структурно-функціонального методу. Окрім того, дослідження оперує елементами психологічного підходу до вивчення політичних процесів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри складний епістемологічний статус проблеми формування політичного попиту дослідники приділяють чільну увагу концептуалізації цього явища. За 2023 та неповний 2024 р., за даними пошукової системи Google Scholar, вийшло 1 510 досліджень, які напругу розробляють це питання або оперують процесом формування політичного попиту. Доцільним буде звернутися саме до тих досліджень, де тема формування політичного попиту є центральною.

Найперше слід указати на монографію дослідника Вінсенте Валентіма «The Normalization of the Radical Right: A Norms Theory of Political Supply and Demand» (Valentim, 2024). У цій праці вчений спробував концептуалізувати феномени політичного попиту та політичної пропозиції на прикладі праворадикальних рухів у західних демократіях. Учений стверджує, що для розуміння закономірностей формування політичного попиту в праворадикальному русі необхідно усвідомити вирішальну роль соціальних норм як рушіїв політичної поведінки. Дослідження ґрунтується на нормах теорії політичного попиту та політичної пропозиції. Відзначено, що зростаюча праворадикальна поведінка зумовлена людьми, які вже дотримувалися правих радикальних поглядів, але не діяли згідно з ними, оскільки вважали їх соціально неприйнятними.

Важливим дослідженням, що фокусується на формуванні політичного попиту в окремих етнічних групах та зосереджене на вивченні політичних мотивацій продиктованих ідентичністю, є робота «Ethnic Identity in Social and Political Domains: A New Conceptual Model» Кутбеттіна Килича (Kilic, 2023). У ході дослідження на прикладі курдів Туреччини вчений розмежував чотири форми етнічної ідентичності: соціально та політично активна етнічна ідентичність; соціально активна, але політично неактивна етнічна ідентичність; соціально неактивна, але політично активна етнічна ідентичність; соціально та політично неактивна етнічна ідентичність. Відповідно до кожної з форм, процес формування політичного запиту набуває особливої специфіки.

Американські дослідники Геребер, Локхарт та Паташнік розглянули проблему формування національних політик у США, сфокусувавшись на проблемі відносно низького політичного попиту на вирішення ключових соціальних проблем (Gerber, Lockhart & Patashnik, 2024). У статті «Affluence and the demandside for policy improvements: Exploring elite beliefs about vulnerability to societal problems» вчені за допомогою якісних методів, зокрема глибинних інтерв'ю та фокус-груп, з'ясували, що чим більший рівень доходів має громадянин, тим менший запит на суспільні зміни він має. Річ у тім, як виявили дослідники, більш заможні громадяни покладаються на власні ресурси, соціальний капітал, аніж на державу чи громаду, тож їхня мотивація до політичних змін залишається низькою, як і їх залученість до формування політик.

Цікавою для майбутніх розвідок є праця Урсули Далінгер «Perceived inequality and political demand» (Dallinger, 2021). Праця дотична до попереднього дослідження та присвячена сприйняттю громадянами соціальної нерівності як передумови формування політичного попиту. Учені схильні припускати, що громадяни схильні сприймати нерівність доходів досить неточно, що впливає на їхнє сприйняття перерозподілу соціальних благ політичними інституціями. Дослідження тестує цю гіпотезу на прикладі податку на багатство у Німеччині, а саме задає такі питання: наскільки точно заможні домогосподарства оцінюють подат-

кове навантаження; наскільки ці оцінки залежать від впливу традиційних ЗМІ та соціальних медіа. Дослідження демонструє, що політичний попит формується в тих групах опитуваних, які найбільше переоцінюють вплив податкового навантаження через специфіку сприйняття матеріалів у медіа.

Нарешті, на проблему звернула увагу дослідниця українського походження Альона Шестопалова (Shestopalova, 2023). У статті «Constructing Nazis on political demand: Agenda-setting and framing in Russian state-controlled TV coverage of the Euromaidan, annexation of Crimea, and the war in Donbas» дослідниця поглянула на формування політичного попиту в російській автократії під кутом психоемоційних мотивацій, що сформовані медіасередовищем пропаганди. Стаття вийшла за звичні рамки досліджень, емпірично вивчивши кампанію створення образу ворога, здійснену телевізійними каналами автократії через призму визначення порядку денного та фреймінгу. Це дослідження дає змогу глибше зрозуміти, як формуються ідентичність та обурення в процесі політичного попиту.

Виклад основного матеріалу. Формування політичного попиту – це процес, що відбувається в результаті соціальної взаємодії. Формальні та неформальні мережі, інститути, у які інтегровані громадяни, комплексно впливають на політичний попит та політичну участь. Громадська думка формується між реальними подіями та власним досвідом громадян, активністю ЗМІ, дебатами в законодавчих інституціях та навіть усталеними звичаями та політичними традиціями. Із наукового погляду доволі складно виявити, у результаті якої конкретної соціальної взаємодії відбувається формування громадської думки та політичного попиту. Якщо аналіз та моніторинг повідомлень у ЗМІ є цілком реалістичними та доволі релевантними завданнями, то, наприклад, дослідження інтерперсональної взаємодії громадян у сім'ї чи на роботі виглядає безперспективним. Разом із тим цілком посильним видається завдання виділити компоненти політичного попиту, які динамічно формуються та змінюються в результаті такої соціальної взаємодії. На нашу думку, основу формування політичного попиту становлять три компоненти: ідентичності, емоційна та ефективності. Перша компонента є фундаментом політичної реальності, адже саме вона визначає відношення громадянина до себе, оточуючих, а також несе в собі цінності, якими індивід керується в політичній поведінці. Емоційна компонента та компонента ефективності працюють на нижчих рівнях, формують конкретні політичні мотивації у конкретній політичній ситуації. Нижче ми ретельно розглянемо кожну з компонент.

Компонента ідентичності. Фундаментом формування політичного попиту є ідентичність. Саме ця компонента визначає систему координат громадянина у прийнятті або неприйнятті рішень про конкретні політичні дії. Ідентичність формує простір політичної дії, метафоричну арену боротьби між партіями, рухами, групами та окремими громадянами. Концептуалізація поняття ідентичності має доволі давню історію, проте до вивчення ідентичності в контексті політичної участі дослідники звернулися відносно недавно (Tarrow S, 1998; Simon & Klandermans, 2001; Sturmer & Simon, 2004). Ідентичність (колективна, групова або політична, що в даному контексті є синонімами) є спосіб, у який громадяни відчують і думають про оточуючих, включаючи як їхнє власне ототожнення з групою, так і атрибуцію інших, зовнішніх груп.

Чинником, що ускладнює концептуалізацію компоненти ідентичності в процесі формування політичного попиту, є те, що громадянин може мати декілька

політико-соціальних ідентичностей. На ідентичність можуть впливати територіальні, професійні, поколіннєві, гендерні, сексуальні чинники; окрім того, важливими чинниками ідентифікації є освіта та дохід громадянина. Звичайно, це не вичерпний перелік чинників, що впливають на ідентичність. На нашу думку, вичерпний список принципово неможливий, адже сучасний світ пропонує людині все більш складний соціально-політичний уклад, у якому не має місця фінітним ригідним ідентичностям.

На першій погляд може здатися, що наявність множинних ідентичностей є негативним явищем, яке несе загрозу психологічної фрагментації особистості, соціальної фрустрації й неможливості знайти своє місце у соціумі. Така думка мала місце й в академічній розробці (напр., Doosje, Branscombe, Spears, & Manstead, 1998; Fraser, 1998). На думку дослідників, у кризових ситуаціях відбувається конфлікт ідентичностей, що провокує, своєю чергою, незрозуміння індивідом місця у соціальній організації. Проте цю доволі очевидну думку вдалося поставити під сумнів ученим, які концептуалізували множинні ідентичності як нерівноправні. Гонсалес та Браун (Gonzalez & Brown, 2003) категоризували ідентичності на дві групи: надпорядковані (*supraordinated identities*) і підпорядковані (*subordinated identities*). Така доволі проста пояснювальна модель дала змогу зняти базові протиріччя в теорії ідентичності. Надпорядковані та підпорядковані ідентичності не взаємовиключають одна одну, навпаки – мають різний функціональний сенс. Надпорядковані ідентичності (напр., національна, етнічна, класова) дають громадянину поведінкові моделі на макрорівні, тоді як підпорядковані ідентичності (напр., регіональна, сімейна, корпоративна) дають відчуття соціальної безпеки.

Разом із тим у політичних студіях ситуація виглядає діаметрально протилежно: громадянин, який має дві або більше соціальних та політичних ідентичностей, є більш політично активним та задоволеним своїм місцем у соціумі (Simon, 2010). Разом із тим для того, щоб ця компонента запрацювала на формування політичного попиту, одна з ідентичностей має бути політизованою, тобто адресувати громадянина до приналежності до політичної нації (надпорядкована) або політичної партії чи іншої форми об'єднання (підпорядкована). Ключовим тут є наявність спільної емоції політичного обурення, про що ми скажемо нижче, а також прийнятих ворогів та союзників. Політизована ідентичність створює простір для формування політичного попиту та, відповідно, до політичної дії.

На звершення слід відзначити, що політизація ідентичності, яка неминуче розподіляє громадян на табори, має потенціал до поляризації суспільства. Ця важлива тема не є предметом даного дослідження, разом із тим варто сказати, що чим більшою мірою суспільство поляризоване, тим більш ригідною стає компонента ідентичності, відповідно, менш допустим стає відхилення від поведінкових та речових моделей, притаманних конкретній політичній групі. У кризових точках це може призводити до радикалізації політичного процесу, а відповідно – до звуження репертуару форм політичної участі.

Емоційна компонента. Попри складний онтологічний та епістемологічний статус емоційних явищ в осмисленні політичних феноменів вплив емоцій на процес політичної участі є предметом чисельних академічних досліджень, які ми продемонструємо у цьому підрозділі. Політологи визначають три головні детермінанти емоційної компоненти у формуванні політичного попиту: обурення, гнів та страх.

У контексті даної статті гнів та страх є бінарною опозицією. Гнів є емоцією, яка спонукає громадянина до реалізації можливих форм політичної участі за наявних умов. Напроти, страх є емоцією, що змушує громадянина уникати політичної участі або ретельно звужувати репертуар політичних дій через можливі побоювання репресій, невдачі. За даними політичного психолога Мартіна ван Зомерена та його колег (Van Zomeren, Leach, & Spears, 2012, p. 180), гнів та його емоційні похідні є важливими, проте не головними, предикторами протестної активності.

Поряд із цим обурення є окремою детермінантою емоційної компоненти. Воно може бути присутнім в обох емоційних станах, як гніву, так і страху. На думку деяких учених, обурення є базовою емоцією, без якої неможливе формування політичного попиту, а отже, неможлива і реалізація політичної участі. Окремі вчені навіть зводять теорію політичного попиту до теорії політичного гніву (Klandermans, & van Stekelenburg, J., 2022, p. 168). Справді, складно уявити або змодельовати ситуацію, за якої політична участь громадян продиктована відчуттям задоволення від політичної ситуації. Навіть за умови переобрання політично популярного інкумбента позитивні мотивації виборців комплексно переплетені з негативними – по відношенню до його супротивників.

Якщо ж вийти за рамки суто виборчого процесу та розглянути більш широкий репертуар політичних дій, виявиться, що їх більшість продиктована саме емоцією обурення (напр. пор.: протест, підписання петицій, звернення до обраних представників, членство в політичних партіях, участь у громадських рухах). Якими є джерела політичного обурення? Соціальні психологи (Van Stekelenburg, & Klandermans, 2013, p. 888) виокремлюють три джерела: неправомірна нерівність (*illegitimate inequality*), несподівано створене обурення (*suddenly imposed grievances*) та порушення принципів (*violated principles*).

Перше джерело походить із теорії соціальної справедливості та фіксує у своєму понятті специфічний стан індивідуального або колективного сприйняття соціально-політичної реальності, а саме відносну депривацію. Такий стан виникає, звертаючись до понятійного апарату когнітивістики, на розриві очікувань та реальності. Очікування формуються політичними ідеалами, цінностями, актуальними поведінковими моделями (тобто соціальними звичками, звичаями та стандартами). Коли конкретні політичні діячі або державні органи загалом демонструють розбіжності між їхніми діями та очікуваннями громадян, виникає ситуація відносної депривації, а отже, почуття обурення, що, своєю чергою, є емоційною компонентою політичного попиту. Прикладами неправомірної нерівності може бути непослідовна антикорупційна політика, нерівномірне підвищення пенсійного віку або непрозоре економічне дотування підприємств.

Друге джерело походить із теорії соціальної дії та функціонує, перш за все, на мікрорівнях соціальної та політичної взаємодії. На відміну від джерела неправомірної нерівності, де обурення виникає саме через невиправдані очікування, ключовою частиною терміна несподівано створеного обурення є поняття *несподіваного*. Так, емоція обурення виникає через раптові зміни статусу-кво невеликих, горизонтально злагоджених груп (напр., жителів конкретного муніципалітету або соціальної меншини). Ілюстрацією несподівано створеного обурення може бути вирубка лісу в певній місцевості, початок будівництва з порушенням будівельних або екологічних норм, закриття освітнього або медичного закладу тощо.

Третє джерело походить із теорії прийняття рішень та стосується порушення процедурної справедливості у діях політичних діячів чи державних органів. Процедурна справедливість постулює необхідність дотримання чітко окреслених процедур у прийнятті рішень державними інституціями. Своєю чергою, це тісно пов'язано з реляційними аспектами соціального процесу: чи влада ставиться до громадян з повагою і чи можна довіряти її діям. Дослідження (Furby, 1986, р. 27) показують, що громадянам більш важливо, як із ними поведуться, аніж які результати вони отримують. На основі цих висновків припускають, що процедурна справедливість може бути суттєвим предиктором участі в політичній участі.

Компонента ефективності. Слід зазначити, що наявність обурення з різних причин або відчуття загрози ідентичності не є запорукою реалізації політичної участі. Їх наявність є необхідною, але недостатньою умовою для політичної дії. Із цього міркування постає доволі цікаве з дослідницького погляду питання: чому одні обурені, депривовані громадяни вдаються до політичної часті, а інші у такому ж становищі – ні? Саме задля відповіді на це питання вважаємо за доцільне додати до пояснювальної моделі компоненту ефективності. У цьому контексті ефективність – це здатність громадянина (або віра у таку здатність) до досягнення політичних цілей наявними ресурсами за прийнятних трансакційних витрат. Ключову роль ефективності у реалізації політичної участі довела група британських політологів на чолі з Расселом Далтоном (Dalton, van Sickle & Weldon, 2009). Аналізуючи динаміку протестних рухів на масиві даних 1999–2002 рр. із *World Values Survey*, науковці дійшли висновку, що без необхідних матеріальних та інтелектуальних ресурсів, а також навичок та досвіду громадяни не можуть ефективно конвертувати політичні запити у політичну участь (Dalton, van Sickle & Weldon, 2009, р. 72). Інакше кажучи, хоча наявність загрози політичній ідентичності та специфічних негативних емоцій є умовою політичних дій, їхньою головною руйнівною силою є ресурси та навички громадян.

Разом із тим видається, що взаємозв'язок компонент політичного попиту є більш складним. Судячи з окремих досліджень, компонента ефективності відчутно впливає на емоційну компоненту: коли громадянин не відчуває себе ефективним актором, здатним до результативної політичної дії, він схильний відчувати страх, тож уникатиме політичної участі через причини, зазначені вище; відчуття ефективності пов'язане з відчуттям гніву: упевненість у дієвості наявного репертуару політичних дій дає змогу кристалізувати емоції гніву й реалізувати політичну участь (Mackie, Devos & Smith 2000, р. 613). На комплексний характер функціонування компонент ефективності та емоційності звертає вже згаданий дослідник Мартін ван Зомерен. Разом із колегами (Van Zomereren, Pauls, & Cohen-Chen, S., 2019) він пропонує розглядати ефективність як ядро проблемно-орієнтованої стратегії копінгу – один із двох шляхів до колективних політичних дій. На думку вчених, ця стратегія спрямована на зміну поведінки об'єкта впливу, тобто державної інституції або політичних діячів, задля досягнення цілей політичних дій. Поряд із цим існує й інша стратегія копінгу – емоційно орієнтована, мета якої – внутрішня регуляція політичної групи. Іншими словами, її метою є згуртування групи, кристалізація ідентичності або ж емоційна розрядка. Відповідно, за такої стратегії компонента ефективності може відходити на другий план, тоді як емоційна – грати головну роль.

Отже, на основі викладеного можна запропонувати таку інтегральну модель формування політичного попиту (див. *Схему 1*).

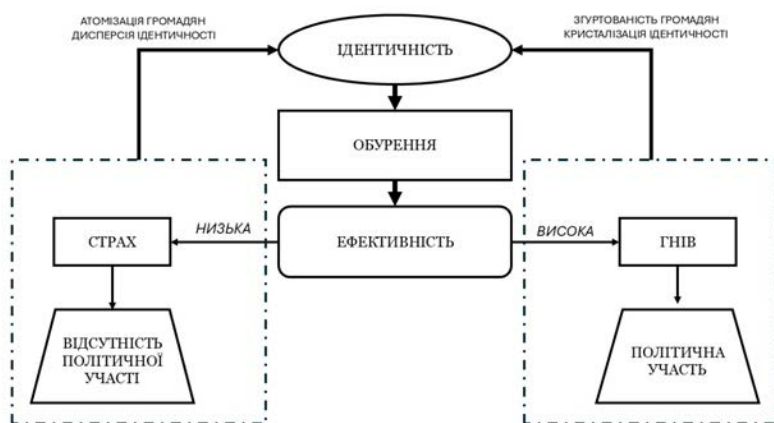

Схема 1. Інтегральна модель формування політичного попиту

Висновки. Процес формування політичного попиту є складним і багатогранним явищем, що залежить від взаємодії багатьох соціальних, психологічних і політичних чинників. Важливу роль у цьому процесі відіграють компоненти ідентичності, емоцій та ефективності, які формують основи політичної поведінки громадян.

Доведено, що ідентичність як основоположний складник політичного попиту визначає, як громадяни сприймають себе у політичному контексті та як вони взаємодіють із соціальним середовищем. Компонента охоплює різноманітні аспекти, включаючи національну, етнічну, класову, професійну та інші види ідентичностей. Саме через ідентичність люди визначають свої політичні орієнтири, вибирають, до якої групи вони хочуть належати і яких політичних цілей вони прагнуть досягти. Водночас наявність множинних ідентичностей може створювати додаткові виклики для формування політичного попиту, адже різні ідентичності можуть вступати у конфлікт одна з одною, особливо у кризові моменти. Однак якщо одна з них буде політизованою, така комбінація слугує джерелом більшої політичної активності.

Визначено, що емоції відіграють критично важливу роль у мобілізації громадян до політичної участі. Вони можуть як стимулювати політичний попит, так і пригнічувати його. Наприклад, гнів може спонукати громадян до дій, таких як участь у протестах або підтримка політичних рухів, тоді як страх може змусити їх уникати політичної участі, побоюючись можливих негативних наслідків. Однак для того, щоб емоції стали дієвим інструментом у формуванні політичного попиту, вони мають бути спрямовані на конкретні цілі та підкріплені відчуттям особистої або групової ефективності.

Компонента ефективності визначає, наскільки громадяни вірять у свою здатність впливати на політичні процеси та досягати поставлених цілей. Це поняття охоплює як особистісний рівень, де громадяни оцінюють свої ресурси і можливості, так і суспільний рівень, де враховуються соціально-політичні умови, які

можуть сприяти або заважати реалізації політичних дій. Ефективність є важливою умовою для того, щоб емоції, такі як гнів чи обурення, переросли в активну політичну участь. Відчуття ефективності істотно залежить від доступу до ресурсів і соціального капіталу, ці чинники підвищують шанси на успішну реалізацію політичної участі.

Окрім того, продемонстровано, що в процесі формування політичного попиту інтегральні компоненти взаємодіють і впливають одна на одну. Ідентичність може впливати на те, які емоції виникають у відповідь на політичні події, а відчуття ефективності може ці емоції підсилити або послабити. Своєю чергою, емоції у парі з ефективністю можуть впливати на ідентичність, особливо якщо політичні дії призводять до значущих результатів або викликають сильний суспільний резонанс. Така взаємодія створює складну динамічну систему, у якій формування політичного попиту форматується під впливом нових соціальних та політичних обставин.

Зрештою, політичний попит є результатом багатовекторного процесу, у якому взаємодіють різні рівні соціальної реальності – від індивідуального до колективного, від мікрорівня до макrorівня. Це складний феномен, який не можна пояснити лише одним чинником або компонентом. Його формування залежить від багатьох чинників, включаючи ідентичність, емоції, ефективність, соціальні норми, економічні умови, політичні інститути і багато іншого. Тому для розуміння і впливу на політичний попит необхідний комплексний підхід, що враховує всі ці аспекти і дає змогу бачити їхні взаємозв'язки та динаміку.

Така комплексність і динамічність процесу формування політичного попиту підкреслює важливість проведення подальших досліджень, які б ураховували різні рівні аналізу і використовували міждисциплінарні підходи для кращого розуміння цього явища. Перспективним вважаємо дослідження зв'язків формування політичного попиту і політичної пропозиції, що дасть змогу глибше зрозуміти глибинні процеси соціальної взаємодії, що лежать в основі політичної участі. Комплексний і динамічний характер процесу формування політичного попиту вказує на необхідність розроблення політичних стратегій і комунікацій, що були б адаптовані до складності соціальних та політичних реалій, у яких формуються політичні запити громадян.

References [Список використаної літератури]

- Dallinger, U. (2021). Perceived inequality and political demand. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 73(4), 473–500. <https://doi.org/10.1007/s11577-022-00809-8> [in English]. [Dallinger U. Perceived inequality and political demand. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. 2021. Vol. 73, Is. 4. P. 473–500].
- Dalton, R., Van Sickle, A., & Weldon, S. (2009). The Individual–Institutional Nexus of Protest Behaviour. *British Journal of Political Science*, 40(01), 51–73. doi:10.1017/s000712340999038x [in English]. [Dalton R., Van Sickle A., Weldon S. The Individual–Institutional Nexus of Protest Behaviour. *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 40, Is. 1. P. 51–73].
- Doosje, B., Branscombe, N. R., Spears, R., & Manstead, A. S. R. (1998). Guilty by association: When one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(4), 872–886. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.4.872> [in English]. [Doosje B., Branscombe N. R., Spears R., Manstead A. S. R. Guilty by association: When one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. Vol. 75, Is. 4. P. 872–886].
- Fraser, N. (1998). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation. *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung Discussion Paper* No. FS I. 98–108 [in English]. [Fraser N. Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation. *Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung Discussion Paper*. 1998. No. FS I. P. 98–108].

- Furby, L. (1986). Psychology and justice. In R. L. Cohen (Ed.), *Justice: Views from the social sciences*. 3–30 [in English]. [Furby L. Psychology and justice. In: Cohen R.L., ed. *Justice: Views from the social sciences*. 1986. P. 3–30].
- Gerber, A. S., Lockhart, M., & Patashnik, E. M. (2024). Affluence and the demand-side for policy improvements: Exploring elite beliefs about vulnerability to societal problems. *The Forum*. <https://doi.org/10.1515/for-2024-2007> [in English]. [Gerber A. S., Lockhart M., Patashnik E. M. Affluence and the demand-side for policy improvements: Exploring elite beliefs about vulnerability to societal problems. *The Forum*. 2024].
- Gonzalez, R., & Brown, R. (2003). Generalization of Positive Attitudes as a Function of Subgroup and Superordinate Group Identifications in Intergroup Contact. *European Journal of Social Psychology*, 33, 195–214. <https://doi.org/10.1002/ejsp.140> [in English]. [Gonzalez R., Brown R. Generalization of Positive Attitudes as a Function of Subgroup and Superordinate Group Identifications in Intergroup Contact. *European Journal of Social Psychology*. 2003. Vol. 33. P. 195–214].
- Kilic, K. (2023). Ethnic Identity in Social and Political Domains: A New Conceptual Model. *Nationalism and Ethnic Politics*, 29 (3), 313–333. <https://doi.org/10.1080/13537113.2023.2208394> [in English]. [Kilic K. Ethnic Identity in Social and Political Domains: A New Conceptual Model. *Nationalism and Ethnic Politics*. 2023. Vol. 29, Is. 3. P. 313–333].
- Mackie, D. M., Devos, T., & Smith, E. R. (2000). Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 602–616. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.4.602> [in English]. [Mackie D. M., Devos T., Smith E. R. Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2000. Vol. 79, Is. 4. P. 602–616].
- Klandermans, B., & van Stekelenburg, J. (2022). Social psychology and political participation. In M. Giugni & M. Grasso (Eds.), *The Oxford handbook of political participation (Online ed.)*. Oxford Academic. 167–183. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.10> [in English]. [Klandermans B., van Stekelenburg J. Social psychology and political participation. In: Giugni M., Grasso M., eds. *The Oxford handbook of political participation*. Oxford Academic. 2022. P. 167–183].
- Shestopalova, A. (2023). Constructing Nazis on political demand: Agenda-setting and framing in Russian state-controlled TV coverage of the Euromaidan, annexation of Crimea, and the war in Donbas. *Central European Journal of International and Security Studies*, 17(2), 112–137. <https://doi.org/10.51870/FUQI2558> [in English]. [Shestopalova A. Constructing Nazis on political demand: Agenda-setting and framing in Russian state-controlled TV coverage of the Euromaidan, annexation of Crimea, and the war in Donbas. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2023. Vol. 17, Is. 2. P. 112–137].
- Simon, B. (2010). Collective identity and political participation. In A. Azzi, X. Chrysochoou, B. Klandermans, & B. Simon (Eds.), *Identity and participation in culturally diverse societies: A multidisciplinary perspective*. 137–157 [in English]. [Simon B. Collective identity and political participation. In: Azzi A., Chrysochoou X., Klandermans B., Simon B., eds. *Identity and participation in culturally diverse societies: A multidisciplinary perspective*. 2010. P. 137–157].
- Simon, B., & Klandermans, B. (2001). Toward a Social Psychological Analysis of Politicized Collective Identity: Conceptualization, Antecedents, and Consequences. *American Psychologist*, 56, 319–331 [in English]. [Simon B., Klandermans B. Toward a Social Psychological Analysis of Politicized Collective Identity: Conceptualization, Antecedents, and Consequences. *American Psychologist*. 2001. Vol. 56. P. 319–331].
- Sturmer, S., & Simon, B. (2004). Collective Action: Towards a Dual- Pathway Model. *European Review of Social Psychology*, 15, 59–99 [in English]. [Sturmer S., Simon B. Collective Action: Towards a Dual-Pathway Model. *European Review of Social Psychology*. 2004. Vol. 15. P. 59–99].
- Tarrow, S. (1998). *Power in movement: Social movements, collective action, and politics*. New York: Cambridge University Press [in English]. [Tarrow S. *Power in movement: Social movements, collective action, and politics*. New York: Cambridge University Press. 1998].
- Valentim, V. (2024). The normalization of the radical right: A norms theory of political supply and demand (Online edn). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/9780198926740.001.0001> [in English]. [Valentim V. The normalization of the radical right: A norms theory of political supply and demand. Oxford University Press. 2024].
- Van Stekelenburg, J., & Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology*, 61(5–6), 886–905. <https://doi.org/10.1177/0011392113479314> [in English]. [Van Stekelenburg J., Klandermans B. The social psychology of protest. *Current Sociology*. 2013. Vol. 61, Is. 5–6. P. 886–905].
- Van Zomeren, M., Leach, C. W., & Spears, R. (2012). Protesters as «Passionate Economists». *Personality and Social Psychology Review*, 16(2), 180–199. <https://doi.org/10.1177/108868311430835> [in English]. [Van Zomeren M., Leach C. W., Spears R. Protesters as «Passionate Economists». *Personality and Social Psychology Review*. 2012. Vol. 16, Is. 2. P. 180–199].

Van Zomeren, M., Pauls, I. L., & Cohen-Chen, S. (2019). Is hope good for motivating collective action in the context of climate change? Differentiating hope's emotion- and problem-focused coping functions. *Global Environmental Change*, 58, 101915. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.04.0> [in English]. [Van Zomeren M., Pauls I. L., Cohen-Chen S. Is hope good for motivating collective action in the context of climate change? *Global Environmental Change*. 2019. Vol. 58].

Стаття надійшла до редакції 28.08.2024

Symysenko I. V.

Department of Political Science

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska St., 64, Kyiv, 02000, Ukraine

POLITICAL DEMAND FORMATION: PROCESS SPECIFICS AND INTEGRAL COMPONENTS

Summary

The article examines the process of shaping political demand, which emerges through the complex interplay of social, psychological, and political factors. Three key components influencing political demand are identified: identity, emotions, and efficacy. These components are highlighted as crucial elements that shape citizens' political behavior in contemporary society. The importance of identity in shaping political demand is emphasized, as it sets the boundaries for making political decisions and creates the conditions for political action. The concept of multiple identities is also explored, with a focus on their impact on political activity and potential societal polarization. The article reflects on the role of politicized identity in mobilizing citizens, but also points out the potential risks associated with polarization, which can lead to the radicalization of political participation. The emotional component of political demand is presented as a factor influencing citizens' motivation to engage in political processes. Three main emotions—anger, fear, and indignation—are categorized and described, showing how they determine citizens' political behavior. It is demonstrated that anger stimulates political activity, while fear may suppress it, and indignation often acts as a fundamental emotion that predicts political action. Moreover, it is shown that the component of efficacy determines citizens' ability to achieve their political goals using available resources and social networks. The relationship between efficacy and citizens' emotional state is reinterpreted, indicating that low efficacy can trigger fear and avoidance of political participation, while high efficacy enhances anger and stimulates action. Thus, the article systematizes the structural components of political demand and reveals their functional roles. As a result of this scholarly inquiry, an integrated explanatory model of political demand formation is presented.

Key words: political demand, political participation, political action, theory of democracy.